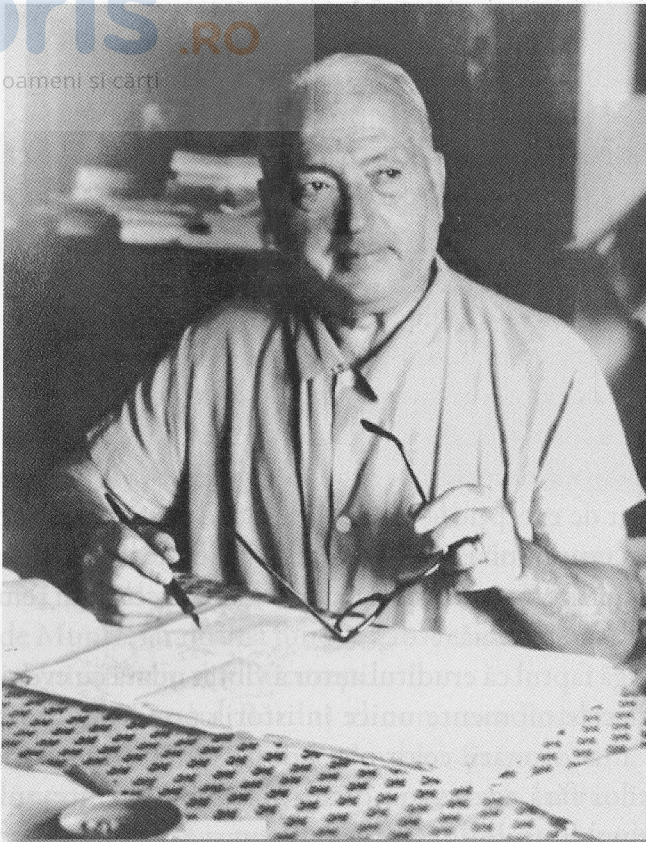

REVOLUȚIA DIN 1918 , ȘI UNIREA ARDEALULUI CU ROMÂNIA

Editura Marist
Baia Mare, 2018

Cuprins

Cuvânt înainte	3
Ion Clopoșel, promotor al Marii Uniri	5
Revoluția din 1918, și unirea Ardealului cu România	31
Decrepitudinea monarhiei habsburgice	32
Opresiunea ungurească	40
Prăbușirea	59
Partidul național deschide epoca nouă a românilor ardeleni	71
Organizarea revoluției	87
Acțiunea revoluționară a domnului Iuliu Maniu la Viena	90
Poporul petrece	96
Partidul național pretinde dreptul de ocârmuire asupra Ardealului	120
Tratatивele de la Arad	123
Către popoarele lumii	145
Solidaritatea politică a românilor ardeleni	151
Convocarea Adunării Naționale	153
Conferința preliminară	157
Proclamarea Unirii	166
În așteptare	184
Voluntarii și pribegii	187
Temniți și atrocități	193
Calvarul Bihariei	205
Sub ocupația franceză	213
Principiile politicii ardeleni	224

18 – Ion Clopoșel la masa de lucru

Considerăm că declararea, post-mortem, a Omului de cultură și a Patriotului Ion Clopoșel ca „Cetățean de onoare“ al comunei Poiana Mărului și ridicarea unui monument in memoriam, se impun de la sine și constituie un prinos de recunoștință bine meritată.

Dr. Emil Stoian

ION CLOPOȘEL

Redactorul-șef al SOCIETĂȚII DE MĂINE

REVOLUȚIA DIN 1918 ȘI UNIREA ARDEALULUI CU ROMÂNIA

— Premiul Scotus Viator al Astei —

Ediția revistei
SOCIETATEA DE MĂINE
CLUJ, 1926

Statul Usurpator, statul-instrument de înavuțire a unora și sărăcire, a altora, statul-Dumnezeu care întreținea o clasă de guvernanți, și oameni bogați și închidea drumurile progresului și ierarhiei sociale pentru milioane de „supuși”, această fantastică, subredă și decrepită construcție a istoriei trebuia să cadă odată.

Dreptul la o viață mai omenească a celor mulți trebuia să triumfe în cele din urmă. Cum statul-polițist se înarmase atât de bine, era nevoie de eforturi nemaipomenite ca să fie dat la pământ. În ajutorul ideii trebuiau aduse mijloace materiale puternice. O cotitură favorabilă a istoriei a oferit ideii posibilitățile materiale de a înlătura Statul autocrat și intolerant.

Democrațiile lumii au fost atacate brusc de oligarhia puterilor centrale. Din ciocnirea violentă a ieșit înfrânt acela care era mai slab înarmat din punctul de vedere al moralității și dreptății. Războiul a aruncat o lumină intensă asupra stărilor interne insuportabile din monarhia dualistă de la Dunăre și monarhia absolutistă a lui Wilhelm al II-lea, și transformarea nu se putea face decât cu sacrificarea tipului de stat de până aci, ceea ce echivala cu o prăbușire a lumii vechi.

O lege implacabilă a progresului a guvernat procesul cel mare la care asistăm de atâția ani încoace. În sensul acestei legi omenirea tinde către o unitate, către o coordonare armonică a aspectelor tot mai diverse; curentul acesta de continuă amplificare se vădește cu atât mai multă intensitate și eficacitate cu cât posibilitățile tehnice de circulație sunt mai multe; invențiunile sporesc neconținut; se înmulțesc mijloacele de răspândire a ideilor, experiențelor; monarhia habsburgică avea aspectele unei societăți închise, izolate, ce cu greu se mai putea menține într'o epocă înaintată de egalitate și libertate cetățenească, deci vrând nevrând trebuia să se adapteze și ea formelor noi ale societății, forme deja de o

vârstă înaintată aiurea, ori să piară. În sensul acestei legi stabilite de sociologul René Worms, unitatea nu însemnează sacrificarea părților, dimpotrivă concomitent cu curentul amplificator este un alt curent diversificator ce crează noi grupuri sociale, trezește imbolduri pentru noi așezăminte, astfel că avem o înmulțire a aspectelor civilizației. Din armonizarea acțiunii celor două curente răsare lumina. Cu cât mai numeroase vor fi diviziunile și în mai perfectă concordantă cu năzuințele comune umane, cu atât și gradul civilizației este mai înalt.¹

Incapacitatea de adaptare la necesitățile umanității și regimul strâmt de diriguire internă, de administrare cu favoruri a dreptății publice, erau motivele pentru cari trebuia să se dărâme arbitrara alcătuire de stat a monarhiei dunărene.

Se umpluse paharul suferințelor. Guvernele de la Budapesta și Viena nu se sinchisau de una din cele mai importante probleme cari tulburau pacea lumii, problema naționalităților. Caracteristica erei moderne este tocmai trezirea la conștiință a popoarelor. Principiul național fusese demult proclamat și realizat aiurea, ca un principiu categoric de dreptate socială. El trebuia să aducă forma cea nouă a regenerării Europei, pentruca să se înfripeze structurile sociale interne reclamate de ideile democratice, cărora nu li se mai poate opune nici o rezistentă. Aplicând legea lui Worms am putea spune că ideia democratică reprezintă unitatea, iar ideia națională este generatoarea nouilor așezări de progres, prin diferențierea socială.

Dealtfel atât de mult se întârziase cu rezolvirea problemei vitale, încât după Otto Bauer, soluția chestiei naționalităților nu se mai putea da decât cu sfărâmarea însăși a imperiului habsburgic. (Die Nationalitaetenfr. u. d. Sozialdem. Wien 1924, p. X).

Chiar în timpul războiului mondial, sistemul de dominare și strivire a naționalităților nu numai că n'a încetat, dar cu o oarbă neprevădută a continuat până la maximum mijloacelor de cari

¹ René Worms: *Philosophie des sciences sociales*, vol. III, Paris. Giard et Cie 1920, p. 11 și pp. 279 et seqq.

dispunea, pentru a le despoia succesiv și de ultimele fărâmaturi de drepturi din epoca absolutismului ce a urmat revoluției dela 1848. Amețiți de gloria efemeră câștigată pe fronturile de luptă, îndrumătorii destinelor Ungariei credeau că a sosit momentul să atingă cele două ținte finale ale politicei lor: să suprime complect naționalitățile zidind pe ruinele lor viitorul măreț al „națunei maghiare omogene” și „statului maghiar unitar”, iar în afară să-și câștige complecta independență față de Austria.

În anii 1917 și 1918 guvernele ungurești lucrau de zor la realizarea grabnică și complectă a aspirațiunilor lor. Cu concursul parlamentului „omogen”, s’a început legiferarea cea mai absurdă ce se putea imagina, căci ea însemna suspendarea drepturilor cetățenești. Și într’un timp când aproape 600.000 soldați erau smulși dela vatra căminurilor românești din Ardeal ca să-și dea viața pentru biruința împăratului. . .

Și cele patru milioane de Români din Ardeal, Banat și Țara Ungurească nu puteau face nimic. Lamura țărănimii era mobilizată din bună vreme, sângera pe toate fronturile sub steag strein, pentru scopuri streine, și ceea ce constituia elementul tragic al situației era chiar faptul că în mod indirect ea contribuia la nimicirea existenței propriului nostru popor: cu cât statul maghiar ieșia mai victorios, cu atât se înmulțiau și mijloacele materiale și șansele ca politica sa să se înfăptuiască. Cine nu-și dedea seama de toate acestea? Însă nu exista mijloc de protest! În parlament nu se putea vorbi, căci reprezentanților minoritari nu li se dedea cuvântul, presa de acasă aproape nu mai exista, adunările politice nu erau îngăduite peste tot, ori erau împrăștiate cu jandarmii, instituțiile culturale erau puse sub control, în definitiv nu exista domeniu de ativitate publică în care să nu fie suspendată libertatea înfăptuirii și siguranța zilei de mâne. În același timp însă toate cadrele de armată din țară, „hinterlandul”, erau umplute cu soldați maghiari. Sunt caracteristice presupunerile de domeniu public că 50% din ostașii unguri erau acasă, reținuți parte ca mobilizați pe loc în administrație, îndeosebi la poștă și cai

ferate, parte pentru celelalte servicii de pază internă.

Închegarea elementului românesc, risipit pe meleagurile atâtor împărății deosebite, într’o singură unitate de stat este o veche năzuință. Mulți au căutat pe vremuri să dea expresie unei asemenea preocupări. Ba unul dintre voevozii români, Mihai Viteazul, a realizat-o fulgerător. Fascinanta dâră de lumină lăsată de Mihai a influențat covârșitor chiar pe un principe al Ardealului, pe Gavril Bethlen, care se visa domn al tuturor românilor trecuți a protestantism. Problema se punea astfel: sau românii vechiului regat vor fi determinați de frații lor ardeleni să se uniască cu ei în forma unei confederații sub sceptrul habsburgic, sau românii ardeleni, la o întorsătură proprice a evenimentelor, vor fi eliberați de către românii regatului liber. Tertius non datur, adică o rezolvire integrală de o mai lungă durată a problemei nu era altfel posibilă, căci nu se putea vorbi decât de soluții vremelnice, dictate de oportunismul împrejurărilor. Astfel este văzută problema și de un scriitor german, fost ministru de finanțe al Austriei, d. F. Kleinwaechter.² Talentatul bărbat politic și scriitor Aurel C. Popovici a pus în mod genial problema: Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich, statele federalizate ale Austriei mari, în vederea realizării unității nationale prin îmbucătățirea și strâmtorarea Ungariei, căci Ungaria constituia formidabilul obstacol în calea țintei politice a românilor.³ Lipsiau condițiunile unei răzvrătiri. Și dacă s’ar fi încercat o mișcare revoluționară, ea

² Fr. Kleinwaechter: **Der Untergang der Oesterreichisch-ungarischen Monarchie, Leipzig, Köhler, 1920.** „... entweder ziehen die Rumaenen der Monarchie ihre Stammesgenossen im Reiche an sich, oder sie werden von den Reichsrumaenen angezogen”, p. 167.

³ Foarte prețioasă este cartea lui Aurel C. Popovici apărută în franțuzește: **La Question roumaine en Transylvanie et en Hongrie**, care aruncă lumină vie asupra problemei. Payot. Paris. 1918.

ar fi fost expusă să se vadă repede sufocată, pentru că nu se putea recurge în apropiere la sprijinul nimănui, nici al regatului român liber. O acțiune iredentistă se putea ușor susține, dar n'avea nici o rațiune în fața realității brutale. Desigur că regatul român, dacă s'ar fi simțit în stare să ducă un războiu în contra Austro-Ungariei, putea cu înlesnire găsi pretextul s'o facă, însă configurația de atunci a forțelor europene, nu era prielnică unei asemenea întreprinderi și ar fi însemnat o hazardare primejdioasă. Au preferat să tacă și cei subjugați și cei liberi, pregătindu-se în tăcere și înțelegându-se din priviri, așteptând o răspântie favorabilă a istoriei pentru a avea îndrăzneala să vorbiască tare și să procedeze cu toată greutatea la împlinirea unității naționale.

Gravitația ardelenilor către vechiul regat și tendința vechiului regat de a elibera Ardealul s'au întâlnit în clipa istorică a prăbușirii monarhiei austro-ungare, pentru că unitatea națională să se pecetluiască în mod indisolubil în cea mai desăvârșită aspirație: a independenței de stat.

Merită să fie relevate paginile contelui Czernin⁴ cu privire la problema românească. Iată aci conținutul lor concentrat: Arhiducele Francise Ferdinand a simțit că chestiunea Ardealului stă ca un bloc mare între Viena și București și că îndată ce acest bloc ar fi înlăturat s'ar schimba situația, iar alianța dintre România și imperiul habsburgic ar fi reală. Nici regele Carol n'a avut, niciodată, curajul de a face ca alianța să fie dată publicității și pragmatizată, adică ratificată de către parlamentul român, astfel că ea era „un petec de hârtie fără conținut” (inhaltloser Fetzen Papier).

Chiar și contele Czernin face remarcă justă că adevăratul obstacol pe care l-a sesizat în timpul sondărilor sale ca ministru plenipotențiar la București, în calea unei apropieri de România, este însăși problema românismului integral (die grossrumaenische Frage). Românismul unit, putea intra în imperiul austriac după modelul Bavariei în Germania, chiar și după opinia lui Nicolae

⁴ Ottokar Czernin: *Im Weltkrieg*, Berlin, Ullstein 1919.

Filipescu. Însă toate aceste tendințe s'au izbit de rezistența dârză a contelui Tisza (leider scheiterte dieser Gedanke schon in seinem allerersten Stadium in dem schroffsten und schaefersten Widerstand Tizas).⁵ Austriacii erau gata să acorde concesiuni teritoriale în Ungaria și Titu Maiorescu numai în acest caz ar fi fost înduplecat să constituie un guvern declarat pentru puterile centrale, însă toate încercările au eșuat din cauza atitudinii dârze a Ungariei.⁶ Un trimis al lui Czernin la Tisza pentru tratative în această direcție a fost primit cu toate rezervele. Tisza i-a remis o scrisoare în care afirma, că oricine va încerca să smulgă Ungariei un metru patrat de pământ, va fi împușcat⁷ (wer immer es versuchen sollte, auch nur einen Quadratmeter ungarischen Bodens zu nehmen, auf den wird geschossen). Ungaria și constituția sa, apoi dualismul au fost unele din cauzele dezastrului în timpul războiului. Peste tot, contele Czernin constată următoarele consecințe ale politicii ungurești: a alimentat divergențele sârbești, a făcut imposibilă o alianță cu România, a susținut în timpul războiului blocada foamei în contra Austriei, a împiedecat orice reformă internă și a destrămat frontul „în urma egoismului strâmt și mărginit al lui Károlyi”. Reproșurilor făcute de Czernin unui ungar, acesta a răspuns că: trebuie să recunoască cel puțin atâta că poate fi sigur de Ungaria, căci ea este legată de Austria, — la ceea ce Czernin a reflectat că este adevărat, însă legătura aceasta este ca o piatră de moară atârnată de grumazul unuia care se scufundă⁸.

Dar contele Ștefan Tisza a dus o politică egal de consecventă, pentru asigurarea dominației și influenței covârșitoare a ungarimei asupra destinului monarhiei, și în ceea ce privește pe slavii din sud și pe poloni. Otto Bauer destăinuiește controversa Hötzendorf-Tisza: cel dintâiu doria anexarea Serbiei, cestălalt însă se opunea căci „die maghiarische Herrenklasse wollte die Annexion Serbiens

⁵ Czernin, pp. 106—107.

⁶ pp. 127, 139.

⁷ p. 140.

⁸ Czernin, pp. 187—188.

nicht; sie verstand, dass solche Vermehrung der südslawischen Untertanen in Habsburgs unvermeidlich den Trialismus herbeigeführt und damit Ungarn vom Meer getrennt, Ungarns Machtstellung innerhalb des Reiches geschwaecht haette". (Die österreichische Revolution, Wien 1923, p. 15). Tot Otto Bauer insistă la altă pagină a aceleiași lucrări (p. 44) asupra opoziției ferme a contelui Tisza față de o soluție de federalizare a monarhiei cu o Polonie independentă: „ein dritter gleichberechtigter Staat innerhalb der Habsburgermonarchie haette den ungarischen Einfluss geschmaelert”.

Austria dădea cu mult mai puțină dovadă de vitalitate, decât să fi fost capabilă să se scuture de povara enormă a Ungariei. Însuși Francisc Ferdinand dacă ar fi trăit, n'ar fi putut înfrânge cerbicia maghiară. În mod fatal Austria era târîtă în prăpastie de oligarhia maghiară tenace și atotputernică. În prezența mea d. dr. Vaida-Voevod propunea d-lui Fundér, directorul ziarului creștin-social Reichspost din Viena, să activeze o politică de renunțare la Ardeal, deci de sacrificare a ungarilor (în 1916, înainte de intrarea armatei române în războiu), însă dr. Funder schiță un semn de întrebare, ca și când ar fi spus, că cercurile conducătoare ale Austriei sunt cu mult mai nehotărâte, decât să-și bată capul cu un plan de luptă contra lui Tisza. . .

Ungurii și austriacii au plătit scump, dar meritat, ignoranța în politica față de naționalități. Îndeosebi de la dualism încoace, ei au ținut pe români în robia întunericului, i-au stânjenit în năzuințele lor de progres, le-au închis toate porțile instituțiilor de cultură și lumină, le-au exploatat brațele muncii răbdurii, pentru ca din produsul milioanele de umili și inculți însă îndărătnici lucrători ai agrului, să ridice sfidătoarele lor fortărețe de civilizație și huzur, să dea naștere claselor sociale compuse din oameni bogați ai comerțului și industriei, să desăvârșiască un vast aparat administrativ care să țină ordinea, să înfrângă în leagăn orice încercare de răzvrătire, să încaseze dijele de la aserviții gliei. Românii ardeleni n'au

avut decât o singură clasă, a plugarilor și proletarilor. În ultimele decenii au fost tiranizați și umiliți de bogăția orașelor streine ce se încuibau tot mai puternice în inima teritorului pe care ei îl cultivaseră de două mii de ani, și a cărui stăpânire li se cuvenia lor, pentru că acest pământ este răscolit și stropit cu sudorile feții lor. Clasa conducătoare a monarhiei austroungare era uimită dacă i-se vorbea despre acești neștiuți, obscuri inexistenți, un fel de paria ai strălucitei împărății.⁹ Aceștia însă au ieșit într'o bună zi de după zăbrelele întunericului și și-au făcut o impunătoare apariție în istorie. Popoarele vechilor civilizații democratice din apus și-au oferit ajutorul și poporului nostru, silind pe secularii opresori să îngenunche în fața dreptății.

⁹ Kleinwächter: „Ich habe selbst oft das „Erstaunen nicht allein bei, Auslaändern sondern auch bei Oesterreichern gesehen, wenn ich erwachte, dass Siebenbürgen bis auf die Szekler Sprachinsel und einzelne kleine eingestreute magyarische Kolonien und die saechsischen deutschen Niederlassungen ganz rumaenisch sei“. O. c. p. 167.

Ungurii admiteau o singură libertate, cea individuală, însă și aceasta era . . . condiționată. Ungaria nu avea decât cetățeni „maghiari”. Ca să te bucuri de liberul exercițiu al drepturilor cuprinse în legi era nevoie să te declari cetățean maghiar. Se nega existența grupurilor sociale, colectivităților etnice. S'a introdus în toate domeniile activității publice limba statului, și funcțiile administrative nu puteau fi ocupate decât de oameni cari aveau perfecta cunoștință a limbei maghiare. Cu toate că exista o lege despre egala îndreptățire a naționalităților, de la 1868, guvernării maghiari au avut toată grija ca ea să cadă complet în desuetudine, fără să aibe curajul de a o desființa.

Silințele românilor pe teren politic de a fi recunoscuți ca o națiune alături de cele trei ale Ardealului, n'au dus la nici un rezultat; lupta lor pentru independenta Ardealului a fost sufocată, cu toată jertfa de sânge adusă pentru împăratul împotriva căruia ungurii au purtat războiul la 1848. „Unió vagy halál”, unire sau moarte, era strigătul ungarilor în chestia Ardealului. Dualismul de la 1867 a însemnat înfrângerea politică a românilor ardeleni, însă, pentru a le scoate ochii, ei au fost chipurile compensați cu acea lege a naționalităților, care prevedea introducerea limbii românești în administrație, justiție, instrucție, organizația comunală, lege care a rămas literă moartă.

Să dăm o pildă clasică a mentalității ungurești în arta legislativă de a restrânge drepturile minorităților, cu ceva mai înainte de izbucnirea războiului mondial. Legea electorală a lui Tisza avea la bază censul intelectual, censul material ridicat, dreptul de vot se obține la 30 de ani împliniți de țărani și condiția scris-cetitului; cum românii n'aveau decât un număr redus de intelectuali, puțini oameni bogați și o țărănie care nu putea învăța scris-cetitul din cauza lipsei de școli, se nțelege că dedeau un procent foarte mic de alegători, disparent de mic în proporția numerică ce o reprezintă.

Pe lângă aceasta, legea fiului „sdrobitorului de naționalități”, a preparat și o altă lovitură în contra dreptului mulțimii de a-și orândui treburile publice după cea mai bună socotință a ei: a redus numărul cercurilor electorale cu majoritate românească de alegători la 17. Deci 3 1/2 milioane de români puteau obține abia 17, iar 200 mii sași 14 mandate parlamentare. O dispoziție ce aruncă lumină completă asupra sistemului arbitrar al legiferărilor ungurești. În județul Caraș-Severin, cu 316.315 români din 424.264 locuitori, împărțit în 7 circumscripții electorale, românii nu puteau fi siguri de majoritate decât în două circumscripții. Din 5 circumscripții electorale ale județului Hunedoara (cu 262.569 români din totalul populației de 320.428 suflete) una singură era sigur câștigată de români.

În loc ca procentul alegătorilor să crească, și reprezentarea mulțimii să fie tot mai larg asigurată, cum se făcea aiurea, guvernării unguri făceau tocmai contrarul. În disprețul revendicărilor de mult recunoscute în Europa civilizată, Ungaria trăia într'o izolare absurdă, căutând să înăbușe orice tendință de libertate.

Codul legilor fabricate după tipul unguresc s'a înmulțit în 1912 cu una care le întrecea pe toate: legea măsurilor excepționale în caz de război. În temeiul acestor legi guvernul Tisza a publicat în Iulie 1914 o serie de 33 ordonanțe, iar mai târziu în decursul războiului încă altele, cu scopul nu numai de a concentra toate forțele în mâna guvernului, ci de a înmulți mijloacele materiale spre a desăvârși politica de maghiarizare.¹⁰ Faimoasele ordonanțe au suprimat libertatea presei românești, au interzis întrunirile publice, au instituit controlul statului asupra gestiunilor băncilor, au nesocotit autonomia bisericească dispunând ca adunările sau congresele naționale bisericești să se țină în prezența comisarilor

¹⁰ Despre politica guvernelor ungurești în timpul războiului avem însemnările prețioase ale distinsului fruntaș ardelean **dr. Lucian Borgia**, fost secretar general al președinției Consiliului Dirigent. Ele se păstrează cu No. 684—1919 în arhiva Consiliului Dirigent (Comisia de unificare Cluj). În aceste pagini ne servim și noi de ele.